

COG344 COĞRAFYA TARİHİ VE FELSEFESİ

DOÇ. DR. NURİ YAVAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ, DTCF, COĞRAFYA BÖLÜMÜ

İçerik: Feminist Coğrafya

- ▶ Feminist yaklaşımın ortaya çıkışını hazırlayan süreçler
- ▶ Kadınlar ve Coğrafya
- ▶ Feminist coğrafyanın amacı ve doğuşu
- ▶ Feminist teorinin özellikleri
 - ▶ Özcülük ve Ataerkillik
 - ▶ Toplumsal cinsiyet ve Maskülenizm
- ▶ Coğrafyada Feminist Epistemoloji
- ▶ Feminist coğrafyanın uygulamaları
- ▶ Sonuç ve katkı

Feminist yaklaşımın ortaya çıkışını hazırlayan süreçler

- ▶ Feminist teorinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine neden olan temel sorunlara baktığımızda;
 - ▶ Dünya genelinde her üç kadından birisinin cinsel tacize uğramış olması,
 - ▶ Her yıl 4 milyon kadının kadın ticareti aktivitelerinde yer alması,
 - ▶ 1970'te ABD'de kadınların erkeklerin yıllık toplam ücretinin ancak %60'ını alması,
 - ▶ Kadınların dünya işinin 2/3 sini yapması ve dünya gelirin %10 unu oluşturması,
 - ▶ Dünyada kadınların sahip olduğu arazinin %1 kadar olması,
 - ▶ ABD'de yoksulluk sınırı altında yaşayan 37 milyon kişiden 21 milyonun kadın olması,
 - ▶ İşyerlerinde kadınların daha az ücret almaları ve daha az prestij sahibi olmaları,
 - ▶ Evlerde kadınların erkeklerden daha çok çalışması, fiziksel ve duygusal sıkıntı çekmesi,
 - ▶ Medyanın kadınları erkeklerin eğlencesi için bir obje olarak sunması

Kadınlar ve Coğrafya

- ▶ Kadınların coğrafyadaki yerine bakıldığında, gerçekten de, coğrafi düşüncenin geçmişten günümüze seyri içerisinde oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.
- ▶ Yüzerce yıllık coğrafya tarihinde birkaç istisna kadın ismi dışında – *Ellen Semple* ve *Anne Buttimer* – dışında erkeklerin resimleri olduğu belirtilmektedir.
- ▶ Bununla birlikte kadınların uzun süredir coğrafya disiplini içinde ve çevresinde her türlü işi yapmasına rağmen batı coğrafyasında fark edilmekte zorlandıkları, bunda disiplinin kayıtlı tarihinde kadınlara ilişkin notların oluşturulmamasının neden olduğu düşünülmektedir.

- ▶ Bunun bilinçli bir sardışı etme olduğuna inanan feminist coğrafyacılar, özellikle Gillian Rose, kadın varlığının ve onların katkılarının sistematik bir süreç şeklinde coğrafya tarihinden silindiğini ancak geri getirilmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.
- ▶ Coğrafyanın geçmişine baktığımızda çok az kadının var olduğu görülür. *Domosh*, kadınların coğrafyaya katkısı olsa da itibar edilmediklerini, ya bilgi üretim süreçlerinden ya da disiplinin **Kraliyet Coğrafya Derneği gibi** kurumsal yapılarına kabul edilmeyerek dışlandıklarını, coğrafyanın büyük ölçüde erkekler tarafından düzenlendiğini, tanımlandığını ve kurumsallaştığını belirtmiştir.
- ▶ Ayrıca Kadınların disiplinin dışında tutulmasında, yazdıklarının öznel ve çok kişisel olduğu ve bilimsel olmadığı gerekçe olarak gösterilmiştir.
- ▶ Feminist coğrafyacı *Linda McDowell*, beşeri coğrafyaya en fazla katkı yapmış 60 figürden sadece 3 ünün kadın olduğunu; ayrıca akademik coğrafya bölümlerinin %70 ten fazlasının erkeklerden olduğunu belirtmiştir.

Feminist coğrafyanın amacı

- ▶ Feminizm hem ataerkilliğin eleştirildiği teorik bir yaklaşım hem de eşitlik siyasetine odaklanarak kadınlara eşitlik sağlamaya alışan siyasi bir duruştur.
- ▶ Bu noktada feminist coğrafyanın görevinin teoriden çok **politik** olduğu belirtilmelidir.
- ▶ Bu bağlamda feminist coğrafyacılardan en temel iki amacını şu şekilde belirtmek mümkündür:
 1. toplumdaki cinsiyet eşitsizliğini oluşturan ve yeniden üreten yapıları tespit etmek
 2. Kadınları görünür kılacak bir kadınlar coğrafyası geliştirmek
 3. Disiplinin tarihini yeniden gözden geçirerek unutulmuş sesleri ve fikirleri kurtarmak, kadınların coğrafya tarihinde bulunmadığının doğru olmadığını, onların coğrafya tarihinden sistematik olarak silindiğini/soyutlandığını savunmaktır
- ▶ Buna göre, Feminist Coğrafya, “Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve coğrafyanın karşılıklı olarak nasıl yararlanıp dönüştüğünü incelemek amacıyla feminist siyaset ve teorilerden beslenen perspektifler” olarak tanımlanmaktadır.

feminist coğrafyanın doğuşu

- ▶ 1970'lerdeki sivil haklar ve özgürleşme hareketleri feminist coğrafyanın gelişmesinde etkili olmuştur.
- ▶ Akademi içindeki ve dışındaki toplumsal hareketler ve radikalleşme ile kadının iş gücüne artan katılımı önemli bir etkidir.
- ▶ Radikal coğrafyalar, disiplin içerisinde feminist eleştirilerin yükselmesinde azımsanamayacak bir rol oynamıştır.
- ▶ Coğrafyada ilk feminist söylemler ve örgütlenmelerin İngiltere ve Amerika'da yer bulması 1970'lerin ortalarına dayanmaktadır.
- ▶ Bu bağlamda toplumsal cinsiyet konusunda ilk makale 1974 yılında Hayford tarafından Antipode dergisinde yayınlanmıştır.
- ▶ 1970'lerin sonlarında feminist coğrafyanın **ana amacı ve odak noktası;**
- ▶ toplumsal cinsiyet konusunda ders vermek ve inceleme yapmak, kadınların statüsünü disiplin içinde iyileştirmek
- ▶ Önyargılara karşı çıkma, kendi tarihlerini ve coğrafyalarını yazma, akademi içindeki ve dışındaki geleneksel iktidar ilişkilerini alt üst etmektir
- ▶ Bu dönemde 1982 yılında Monk ve Hanson tarafından yayınlanan "On Not Excluding Half of the Human in Human Geography (Beşeri Coğrafyadan İnsanın Yarısını Dışlamak Üzerine) adlı makalede ortaya atılan en önemli soru «*Neden coğrafya insan ırkının yarısını kucaklayan araştırmaya sorularından ısrarla kaçınmıştır?*»

- ▶ 1984 yılında İngiliz Kraliyet Coğrafya Derneği Kadın ve Çalışma Grubu'nun "*Coğrafya ve Cinsiyet: Feminist Coğrafyaya Bir Bakış*" kitabı feminist coğrafyanın gelişmesinde köşe taşı niteliğindeki bir eserdir.
- ▶ Bu çalışmada "feminist coğrafya" mı yoksa "kadınların coğrafyası" mı sorusunun sorulduğu, "adam" kelimesinin tüm insanlık anlamında kullanılmasının doğal olduğu, Marksist ve Hümanist coğrafyacıların "adam" kelimesinin genelleştirilerek yaygın şekilde insan yerine kullanılmasına eleştiri getirirse de bu söylemi değiştirmek için çok az çaba sarf ettiği belirtilmektedir.
- ▶ Ayrıca "Rasyonel ekonomik adam"ın mekansal bilimin merkezinde yer alması, Marksistlerin cinsiyetten kör bir şekilde «sınıfı» ön plana çıkarmaları ve hümanistlerin anlamlı bir dünyanın merkezinde «evrensel bir adam» oluşturmaları, kadının marjinalleşmesine katkı sağlamıştır.
- ▶ Bu doğrultuda kitapta Feminist coğrafyacıların, kadının günlük yaşam ve tecrübelerinin incelenmesine odaklanması gerektiği salık verilmiştir.
- ▶ Özetle, Coğrafyanın toplumu ve mekanı incelerken sosyal ve ekonomik faktörler kadar «cinsiyet etkisinin» de hesaba katması ve coğrafi çalışmalarda bir kategori olarak ele alması gerektiği belirtilmektedir.

Feminist teorinin özellikleri

- ▶ Feminist teorinin temelinde Batı dünyasında “bilimsel” sıfatıyla üretilen bilginin aslında cinsiyete dayalı bir bilgi olduğu ve bu bilginin erkek egemenliğini sürdürmek üzere kullanıldığı argümanı vardır.
- ▶ Bu açıdan değerlendirildiğinde feminist coğrafyayı sadece bir kadın coğrafyası olarak görmek yanlış olur. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi feminist coğrafyacılar aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğinin mekânsal boyutlarıyla ilgilenir.
- ▶ Pratt, çok farklı feminist teorilerin varlığına karşı, hepsinin ortak bazı özelliklerini sıralar:
- ▶ birinci olarak tüm feminist teoriler eleştirel bir söylem olarak gelişmişlerdir. Eleştirellik sadece kadının toplum tarafından baskı altına alınmasına değil aynı zamanda bunun coğrafi teorilerde yeniden üretilmesine yöneliktir.
- ▶ İkinci olarak içinden geldikleri teorik duruşa bağlı olarak feminist coğrafyacıların her biri farklı coğrafi teorileri eril oluşları nedeniyle eleştirmiştir (bilginin eril üretimi).

Özcülük ve Ataerkillik

- ▶ Kadınların coğrafyadan dışlanmasının bazı temel nedenleri vardır.
- ▶ Birincisi, **özcülük** düşüncesidir ki bu görüş doğuştan gelen ve değiştirilemez özellikler olarak kabul edilen niteliklerin varlığından bahsedir. Bu düşüncenin genellikle cinsiyete uygulandığı ve buna göre kadınların daha hassas, erkeklerin saldırgan özelliklere sahip olduğu ve özünde kadınlara yüklenen ev bakımı, çocuk bakma gibi görevlerin onların ödevleri olduğunu kabul eder. Oysaki feministler bu görevlerin doğal olmadığını ve hepsinin sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmektedir.
- ▶ Bu nedenle feministler, biyolojik bir kategoride olan **cinsellik (sex)** ile sosyal bir kategoride olan (toplumsal) **cinsiyet (gender)** arasında bir ayrım gitmektedirler.
- ▶ İkincisi ise **ataerkillik düşüncesi** olup, erkeklerin kadınlar karşısındaki fiziksel ve zihinsel üstünlüğünü pekiştirmekteydi. Erkekler arasında hiyerarşik olarak işleyen teörinin, kendi aralarında kadınlara hükmetmeye izin veren dayanışmaya dayalı bir dizi sosyal ilişki olduğu, her yaş, ırk ve sınıftaki erkekler ataerkil hiyerarşi düzeninde farklı konumda olsalar da kadınlar üzerindeki hakimiyet ilişkisini paylaştıklarını öne sürülmektedir.
- ▶ Şüphesiz en tartışmalı kavram ise **toplumsal cinsiyet** idi. Feministlere göre doğumla edinilen *biyolojik cinsiyetin* yanında, toplum tarafından inşa edilen ve tanınan *toplumsal cinsiyetin* varlığı söz konusuydu.
- ▶ Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek rollerini belirlediğinden, kadın ve erkeğin dünyadaki yaşamı da öncesinde belirlenmekteydi.
- ▶ Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kökeninde ise, *maskülinizm* yatmaktaydı. Maskülinist bilginin kendini tek geçerli bilgi olarak görmesi, beyaz, erkek ve heteroseksüel dışındakilerin dışlanması ve halı altına süpürülmesine neden olmuştu.

Ataerkillik

- ▶ Radikal feministlerin **ataerkilliği** bir çok seviyede ele almaktadır. Bunlar;
- ▶ Ekonomide kadınların düşük ücretli ve az prestijli işlerde istihdam edilmesi,
- ▶ Ailede kadına biçilen rolün değersiz olması ve dllendirilmemesi,
- ▶ Kadınların erkeklerin arzuları için objeleştirilmesi,
- ▶ İşyerlerinde cinsiyetçi şakalar, taciz ve tecavüz gibi küçültücü davranışlara maruz kalınması
- ▶ Radikal feministler bunların sistematik olarak ataerkil bir dünya üretmeye yönelik davranışlar olduğunu iddia etmektedir.

Toplumsal cinsiyet ve Maskülinizm

- ▶ Feminist coğrafya ve feminizm literatüründeki en önemli kavram “**toplumsal cinsiyet**”dir.
- ▶ **Biyolojik cinsiyet (sex)** ile **toplumsal cinsiyet (gender)** arasındaki fark, çeşitli ve karmaşık sosyalleştirme süreçleri tarafından üretilen bir farktır. Bunlar farklı zaman ve yerlerde farklı biçimde ortaya çıkmaktadır. Çocuğun seçtiği renk, saçının uzunluğu, oynadığı oyuncakların türü onun cinsiyetini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle erkek ve kadın arasındaki farklılıkların doğal olmaktan çok, sosyal olarak üretilmiştir.
- ▶ Cinsiyetle ilgili tanımların çoğunda kavramın biyolojik yönüne atıf yapıldığı ve **cinsiyetin erkeklere ve kadınlara özgü toplumsal olarak üretilen norm ve beklentilerin bütünü olarak anlaşılacağı**, karmaşık ve farklı sosyalleşme süreçleri tarafından oluşturulduğuna dikkat çekilmektedir.
- ▶ Feministler, bilginin kendisinin cinsiyet temelli olduğunu ve erkeksi bilgi üretiminde dil oyunlarının etkili olduğunu belirtmektedirler. Kadınların rasyonel olarak bilgiyi üretemeyeceği fikri nedeniyle bilginin erkekler tarafından üretildiği belirtilmektedir.
- ▶ Kadının rasyonel ve pozitif bir bilim içerisinde önemli olduğunun düşülmemesi, bilginin ne olduğu ve bilen öznenin kim olduğu sorusunu gündeme getirmiştir.

Coğrafyada Feminist Epistemoloji

- ▶ Feminist coğrafyacılar, feminizmin **yeni epistemolojik biçimlere** ihtiyaç duyduğunu dile getirmektedirler.
- ▶ “Bilim evrensel olmayı iddia etmekte, ancak bilgi belirli pozisyonlarda erkekler tarafından üretilmektedir. Bu nedenle bilgi erkeksi olduğu için epistemolojinin yeni bir formu gereklidir.” demiştir.
- ▶ Çünkü birçok feminist için geleneksel objektif, değerden azade ve önyargısız değil, aksine bilginin bir vücutta üretildiğini - saf bir aklın ürünü olmaktan ziyade “somutlaşmış” olduğunu kabul ederek bilgi aynı zamanda erildir, erkekler tarafından üretilir.
- ▶ Bu bağlamda feminist coğrafyacıların epistemolojik sorular konusundaki çalışmalarında Harding ve Haraway’in çalışmalarından ilham aldıkları belirtilerek;
- ▶ Harding, tüm bilgilerin bilgiyi üreten kişinin pozisyonundan veya bakış açısından geçerli olduğunu söyleyen bir “**bakış açısı teorisi**”ni savunur.
- ▶ Feminist bakış açısı teorisi, proleterya mensuplarının, üretim ilişkilerinde baskı altındaki ve sömürülen konumlarından ötürü, kapitalizmin gerçek doğasını görebilecek tek kişiler oldukları Marksizm'deki bakış açısı teorisinin türünü yansıtır.

Coğrafyada Feminist Yöntem

- ▶ Haraway ise evrensel ve tanımlanmış “**konumlanmış bilgiler**”in, özgün ve bireysel olanlardan daha fazla güvenilir olmadığını iddia etmiş ve bilgi sürecinde çoklu bakış açılarını, politik önyargıları ve kültürel değerleri ön plana çıkarmamız gerektiğini söylemiştir.

Feminist coğrafyacılar, postyapısalcılık, psikoanaliz ve kültürel antropolojinin etkisiyle;

- ▶ veri toplama usullerini
- ▶ saha çalışmalarının erkeklere özgü doğasını,
- ▶ araştırmacının konumlanışını ve araştırma süreçlerine katılımını sorgulamaya başlamışlardır.
- ▶ Feminist coğrafyacılar, kadınların mekanla ilişkilerini ve yaşadıkları çevreye ilişkin deneyimlerini anlayıp yorumlamaya daha elverişli görünen **niteliksel metodoloji** alanına yönelme stratejisini benimsemişlerdir.
- ▶ Ancak bu durum, sosyoloji ve antropoloji gibi sosyal bilimlerin çalışmalarıyla benzerlik ve etkileşimde benzerliklere yol açmıştır.

Feminist coğrafyanın uygulamaları

- ▶ Feminist coğrafyanın teorik ve politik tutumu, daha önce büyük ölçüde keşfedilmemiş alanlara yönelik coğrafi incelemelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.
- ▶ *Birincisi, korku coğrafyalarıdır.* Özellikle Susan Smith ve Gill Valentine eliyle, kadınların erkeklere göre daha farklı bir suç deneyimi yaşadıkları ortaya konulmuştu. Kadınlar, şehirlerde sürekli saldırı ve şiddet görmekten korkuyorlardı ve geceleri kamusal alanda yer almıyorlardı.
- ▶ *İkincisi, doğanın feminist coğrafyalarıdır.* Kadın bedenleri ve doğal dünya arasındaki benzerliği dikkat çeken ve kadın varlığını üremeye odaklayan görüşe karşı çıkmıştır.
- ▶ *Üçüncüsü, hareketliliğin feminist coğrafyalarıdır.* Mekânsal bilimin cinsiyetsiz hareketlilik kalıplarına karşı olarak, feministler hareketlilik kuramlarına önemli katkılar sağlamışlardır. Hareketliliğin özgürlük demek olmadığını ve kadınların erkeklere göre daha farklı hareketliliğe sahip oldukları öne sürülmüştür.
- ▶ *Dördüncüsü ise, kalkınmanın feminist coğrafyalarıdır.* Kadın ve erkeklerin kalkınma sürecini deneyimleyebilecekleri farklı şekillere dikkat çekilmiş ve kadınların geliştirmekte olan ekonomilerde çok daha önemli bir rol oynadığına dikkat çekilmiştir.

Feminist coğrafyacılara çalıştığı konuların başlıcaları

- ▶ Kadınların farklı mekân ve yerdeki yaşantı ve deneyimleri,
- ▶ Kadınların yaşadıkları çevreyle olan ilişkileri ve mekânsal deneyimleri
- ▶ Ev içi işbölümü, mekânsal organizasyon, ev içerisindeki iktidar ilişkileri
- ▶ Kadınların fırsat ve hizmetlere erişimi, iş yerlerine ulaşımı, kamusal mekândaki rol ve etkinlikleri, kamusal alanda hayatta kalma stratejileri
- ▶ Kentsel alanlarda kadınların erişim, istihdam ve barınma politikalarıyla ilgili problemleri
- ▶ Farklı kadın gruplarının oturduğu yerler arasındaki farklılaşma
- ▶ Kadınların gündelik hareketlilikleri ve mobilite davranışları (işe gidip gelme, kreşe çocukları götürme, alışveriş yapma vb)
- ▶ Kadınların inşa edilmiş ve doğal çevreyle ilişkin olan rol ve algıları

Sonuç ve katkı

Sonuç olarak, feminist coğrafya beşeri coğrafyada önemli katkılarda bulunmuştur. Bunlar:

- ▶ disiplinin merkezi konu, kavram, epistemoloji ve metodolojisi feminist coğrafyacılar tarafından sorgulanarak neyin coğrafyanın çalışma alanı içerisinde sayılıp sayılamayacağını yeniden tanımlamıştır.
- ▶ kadınları coğrafya çalışmalarına dâhil ederek, coğrafya disiplini önemli ölçüde değiştirmiştir.
- ▶ toplumsal cinsiyet ilişkileri ile mekan ve yerin coğrafi inşaları arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamada önemli yer tutmuştur.
- ▶ Feminist coğrafya eliyle, disiplinin eril kimliği ile hesaplaşması ve bunu geride bırakması, coğrafyanın sosyal bilim olan entegrasyonuna katkı sağlamıştır.
- ▶ Harding ve Haraway gibi feminist kökenli eleştirmenlerin bilginin doğasına yönelik sorgulamalarının coğrafi pratik içerisine taşınması, disiplinin güçlü bir temel oluşturmaya neden olmuştur.